

Haditudomány és szociológia

ÍRTA VAHLBERG HUGÓ

A társadalom fejlődésével, általános jelenségeivel és azoknak törvényszerűségeivel foglalkozó szociológia már ikiezedettől fogva megkülönböztetett figyelemmel kísérte a háborúskodásra vezető társadalmi okoikiat s áramlatokat és a fegyveres harcok ééljaira alakított szervezetek ideológiai kapcsolatait. A szociológia a társadalom minden megnyilvánulásának okait kutatja. Kényszerűen foglalkozik tehát a háború problémáival is. Ősidők óta, amióta magántulajdonon felépülő gazdasági rend a társadalom alapja, azóta a háború is állandóan megisméltődő jelensége a társadalomnak. A történelem folyamán a háború gyakran bevezette vagy befejezte mélyen szántó társadalmi átalakulások folyamatát s nem egyszer heves ütemben befolyásolta országok, nemzetek, a társadalom vagy osztályok helyzetét és további fejlődését.

A háborúnak nem volt kisebb szerepe a magántulajdon kialakulásámlak korszakában a gazdag *telephelyek keresése* körül, mint a modern kapitalista— imperialista korban a *nyersanya g szerzés, árucseré*, s olcsó termelési lehetőségek érdekében folytatott véres küzdelmeknek. De a háború jelentős szerepet játszik a társadalmiak *belső* fejlődése és kialakulása körül is. Kab szolga tárta s kifejlesztése, a nő és férfi szerepe a társadalomban, a fajikeveredés méretei, új termelőeszközök bevezetése, a termelőviszonyok átalakulása, osztálytagozódás, államalakulás és számtalan más társadalmi és gazdasági megnyilvánulás a leggyakrabban a háborúk egyik *előidézője* vagy *következménye* volt.

A szociológia, az okoikiat és okozatokat kutató társadalomtudomány, már évtizedekkel ezelőtt feltárta a társadalom és ikatonai szervezete közötti összefüggést, a katonai szervezetek és háborúk, társadalom és államok egymásra gyakorolt kölcsönhatását. Később a specializált katonai tudományok képviselői, a katonai szervezetek elsőbbségére való hivatkozással, a társadalmi jelenségeket a kizárodadiszempontok alapján tetteik vizsgálat tárgyává.

A történelmi materializmus szemléletének viszonya a haditudományokhoz

A szocialista vagy materialista történelemszemlélet elvetette a nagy hősök, államférfiak és királyok *kizárodagos* történelmi onmáló szerepét. A skolasztikus idealizálás helyébe a termelőviszonyok alakulásának materiális problémáit helyezte előtérbe.

De azért nem hanyagolta el a háborúnak a társadalmat és történelmet befolyásoló szerepét. A háború *nem* a kultúra és civilizáció hajtóereje, amint azt a társadalomtudomány egyes képviselői állítják.

A történelmi materializmus *tudatos* szocialista képviselői a társadalomtudományi elmélet megalapozása kezdetén mélyen szántó tudományos rendszerességgel foglalkoztak a militarizmus, a háború és a hadtudományok problémáival.

Az utópista szocialisták — St.-Simon, Robert Owen, Proudhon, Fourier és tanítványaik — tanításaikban a leelőesehb formában a

osztályok a társadalmi felszabadítás nagy művének befejezéséhez szükséges megfelelő erővel rendelkezzenek. Azt remélték, hogy az uralkodó osztályok jóindulatával és segítségével békés módszerekkel el lehet érni a magy óéit. Társadalmi problémák megoldása körül különféle utakon jártak, de a háború megítélésében egyetértettek:

Marx és Engels történelemkritikája nem kapcsolódott egyszerűen a szocialista elődök álláspontjához. A történelem, a gazdasági és szociális fejlődés szellemében vizsgálták meg az aktuális problémákat, ez irányította elméleti megállapításaikat s cselekedeteiket.

S azóta a materialista történelemiszemlélet és a szocialista gyakorlati politika a militarizmus, háború és hadtudományok kérdésében mindig a realitásnak megfelelő álláspontot foglalta el. A mesterek tanítványai, Kautsky, Bebel, Jaurés, Viktor Adler, Otto Bauer, Vandervelde, Henderson, Albardla, Branting, Tamner, Dasinszky, Niedzialkowski, Cordero, Grimm, Garami, Kunfi, s a békeévek nemzetközi szocialista kongresszusai a legkülönbözőbb diplomáciai, politikai és katonai helyzetek megítélése körül mindenkor a népek szabadságának, függetlenségének, az elnyomottak felszabadításának a szellemében cselekedtek. Mindig az adott helyzetnek megfelelően.

Könyvtárt megtöltő könyvek, tanulmányok, lapok, cikkek tömegében fejtették ki a legkiválóbb szocialisták a mozgalomnak a háború, a militarizmus és katonai szervezetek problémáival szemben elfoglalt álláspontját. Szabad mozgalomban, szabad emberek szabad gondolatai természetesen nem mindig voltak azonosak. Tudományos érvek hadakoztak egymás ellen. De két főszempont a szocialista társadalomszemlélet minden árnyalatai megnyilatkozásában szerepel: a szociáldemokrata politika sohasem szegődött a *háborús uszítás* szolgálatába, és sohasem foglalt állást a *szabad és független haza védelme ellen*.

A szocialista irodalomnak idevonatkozó számtalan terméke közül csak két világszerte ismert szerzőnek műveit akarjuk e helyütt megemlíteni. Jaurés az „Új hadsereg”ről írt könyvében már a világháború előtt figyelmezteti Európa népeit a bekövetkezendő katasztrófa méreteire és megjelöli a békés kibontakozás és országvédelem útját.

Karl Kautsky élete alkonyán három alapvető munkában foglalkozik a hadsereg, a militarizmus és háború problémáival. Mesteri alapossgal, polihisztórikus tudással s meggyőző logikával rajzolja meg az ókori, középkori és újkori háborúk szociológiáját, és a társadalomtudományoknak a háborúhoz való viszonyát.

A katonai szervezet és a társadalmi fejlődés

Az emberi társadalom legprimitívebb formájában, nóm ismerte a háborút. A magántulajdon kifejlődésével s a technikai eszközök kifejlődésével született meg a primitív fegyver, melynek segítségével az ember a vadállatok ellen, később idegen törzsek ellen védte meg

* Kautsky: *Materialistische Geschichtsauffassung* (1927). *Krieg und Demokratie* (1932). *Sozialisten und Krieg* (1937).

tulajdonát és szerezte meg a megélhetéshez szükséges élelmiszereket. Ezek a harcot azonban még nem elődei a modern háborúknak.

Az emberi nem szaporodásával párhuzamosan kifejlődő magántulajdon (megteremtette a társadalmon belül a munkamegosztást és ezzel kapcsolatban a szociális rétegeződést. Kezdetben a törzson belül a harcosok, a hadfiak csoportja védelmezte meg a törzs leelőit, állatállományát s asszonyait. Később ugyanezek gondoskodtak a hiányok pótlásáról és a köztulajdonnak több jólétet biztosító megnagyobbításáról.

De miután a meghódított köztulajdon meg kellett munkálni, az idegen törzsek legyőzött férfiai közül a munkaképesek-ét munkára kényszerítették: kifejlődött a rabszolgaság intézménye. A rabszolgák őrzése, a nagyobb arányú magántulajdon védelme, új tulajdon szerzése fokozta a harcosok társadalmi csoportjának jelentőségét. A fejlődés folyamán a technikai eszközök s fegyverek segítségével ok parancsnokoskodtak a törzson belül, ők kerültek a törzsek élére: kifejlődött a harcosokból alakult uralkodó osztály.

Ez az osztály később már nem győzte a katonai szervezet szolgálati és szervezeti terheit. Tehát zsoldosokat fogadott, akik ellátták a harci tevékenység mesteregét. A szaporodás, az új telephelyek keresése, népvándorlás, a termelőeszközök kifejlődése, a termelőviszonyok átalakulása, földművelés ízése, települések, falvak, városok megalakulása megteremtette az állandó jellegű, a zsoldos hadsereg intézményét, amelynek költségeit egyes hatalmas birtokosok, fejedelmek és államok fedezték.

A háború szinte rendszeres intézménye lett a társadalomnak. Mennél szélesebb mederben fejlődött a kultúra és technika, annál gyakoribb és kiterjedtebb lett a háború veszedelme. Ebből a primitív társadalomtudomány tévesen azt következtette, hogy a háború nélkülözhetetlen intézménye a társadalmi fejlődésnek, és velejárója a kultúrának.

Még „Az örök béke” című mű bölc szerzője, Kant is a munka megjelenése előtt 11 esztendővel, a háború elengedhetetlen szübségességéről filozofált. Az oknyomozó társadalomtudomány a tényeit kronologikus sorrendjéből következtető mechanikus gondolkodással szemben meggyőző erővel mutatott arra, hogy csak a társadalomnak és kultúrának *egy bizonyos* fejlődési fokán, s csak az uralkodó *tulajdonrendszer* nyomása következtében ismétlődnek meg, szinte törvényszerűséggel, a háborúk. Az egyéni és állami magántulajdon megszűnésével a háború okai és következményei kiküszöbölhetők, és ezzel egy csapásra feleslegessé válik a háború:szükségszerűsége: és intézménye.

Az államok kifejlődésével a zsoldos hadseregek hatalmas arányokban megnövekedtek. Parancsolóik, vezéreik az állam uraivá váltak. Újabb fejlődési fokon már a zsoldos hadsereg sem felelt meg céljának. Nagyobb arányú hadműveletek szervezeti előkészítése, a hadtudományok és fegyverkezési technika kifejlődése a hadseregeknek gyökeres átalakulását vonta maga után. Fokozatosan kiépült az általános hadkötelezettség alapján megszervezett hadsereg.

A hadsereg arisztokrata vezérei a kereskedelmi és ipari városok és államok alakulásának korszakában már nem győzték a hadseregtartás költségeinek fedezését. Amellett a gazdagodó parasztság és polgárság állást foglalt a hadsereg urainak kizárólagos előjogai

ellen. Ezek végül kénytelenek voltak az előjog és hatalom egy részét átengedni a feltörekvő osztályoknak. De a hatalommal együtt a polgárság elvállalta a hadseregtartás és hadszolgálat kötelezettségét is.

Túlzás, ha a társadalomtudósok egy csoportja a katonai szervezetnek és költség-vállalásnak ilyen irányú alakulásából azt következteti, hogy a népek *demokratizálódásának az alapja* mindenütt *katonai* természetű volt.

Kétségtelen, hogy katonai természetű okok *is* elsőrendű szerepet játszottak az államok demokratizálódása körül. De nem szabad elfelejteni, hogy más, *gazdasági* és *szociális* természetű erők jelentősebb szerepet játszottak a demokratizálódás körül, mint a katonaiak. Viszont ezeknek a jelentőségét sem lehet lebecsülni. De elsősorban az államok alakulásának módja, a népesség szaporodása, a különböző társadalmi rétegek gazdasági jelentőségének enyélkedése, városok alakulása, a tömegeknek városokban való elhelyezkedése, a politikai életnek a városokban való koncentrálása, végül a kultúra kifejlődése — s mindezeknek az erőknek egymásra gyakorolt kölcsönhatása teremtette meg a társadalmi és politikai demokrácia létfeltételeit.

A katonai szervezet a *nemzeti* élet kialakulása körül is jelentős szerepet játszik: garantálja törzsekből kialakult népek és nemzetek együttes fennmaradását, a telephelyek megtartását, a nemzeti élet kifejlészthetőségét a nemzeti munka gyümölcsének nyugalmas élvezését, végül a nemzeti biztonágot és a nemzeti kultúrát. De a katonai szervezet az általános védkötelezettség bevezetésével már nem csupán a kiváltságosak szervezete, hanem a nép intézménye is. A nép áldoz a katonai szervezetre munkát, pénzt és életet. A katonai szervezet nemzetbiztosítása tehát már nem lehet az uralkodó osztályok érdekeinek kizárólagos védelmezője, hanem az *egész nép*, az *egész nemzet* érdekeinek katonai képviselője.

Általános hadkötelezettségtől a totális háborúig

Nem az általános hadkötelezettség szülte a demokráciát, hanem a demokrácia térfoglalása teremtette meg ezernyi akadályon, hegyen-völgyön keresztül vezető fejlődési fokozatokon keresztül az általános hadkötelezettség hadseregét. A demokrácia felfogása az általános hadkötelezettségen belül nem egységes: egyfelől az állandó hadsereget, másfelől a milíciát követelik. Gazdasági és politikai szempontokat sorakoztatnak fel mindkét rendszer mellett. E cikk keretében azonban nem foglalkozhatunk azoknak ismertetésével. Csapán annak megállapítására szorítokozunk, hogy a milícia nem csupán szocialista követelte, hanem nagyszerűen bevált szervezete békés, minden támadással szembeszálló államoknak, Ezek közül a svájci hadsereg teljesítményednek kiválóságát a világ minden katonai szakértője elismeri. A milícia alapján *több* katona képezhető ki, mint az általános hadikötelezettség rendszere mellett Veszedelem esetén valóban a katonailag kiképzett és felfegyverzett *nép* száll szembe az ország megtámadójával.

A két elvi alapot jelentő rendszer között békében még a modern zsoldosrendszer maradványai (Anglia) is érvényesülnek. De háború esetén rendszerint az általános hadkötelezettség váltja fel a tömegháború céljaim alkalmatlan zsoldosrendszert.

A *modern* zsoldosrendszer csak a szabadság, függetlenség, szociális jólét és demokrácia hazájában tartható fenn. Csak olyan országban szolgálja a honvédelem érdekeit, ahol a tömegek *önkéntes* szándékkal is lelkesedéssel sietnek az országot védelmező hadsereg zászlói alá.

Az általános védkötelezettség és a milícia gazdaságilag nem terheli meg annyira az országot, mint a zsoldos hadsereg. Katonai értéke nagyobb, mert biztosítja az állandó és nagyszámú tartalékok kiképzését, s kétségtelen, hogy egészséges szellemű országban veszedelem idején erkölcsi értéke is nagy jelentőséggel bír.

A világháborúban a központi hatalmak az általános védkötelezettség alapján *21.5 millió embert*, az antant hatalmak *42.8 millió főt* mozgósítottak. Tengernyi tömeg, amely valóban egész népekre terjedt ki.

Ez a nagy háború mélyen behatolt a társadalom minden rétegébe. A háború, de még inkább a háborút követő 20 év alatt, annak nemzeti, országot, gazdasági, szociális, politikai, erkölcsi és ikturális következményei forradalmi módon átalakították az egész társadalmi gondolkodását és képét. Ma még meg sem állapítható a befolyásolás mértéke és végleges következménye. A drámai erőttől hajtott eseményeik még csak most válnak kialakulóban. Bebizonyos, hogy az 1914-1918. éviben kezdődött vagy mozgósítás megváltoztatja *még ebben a korszakban* a világ gazdasági, szociális és kulturális képét.

A társadalom képét nem a háború változtatja meg, hanem a gazdasági és szociális fejlődés, egyéb jelenségei mellett, kiváltotta a nemzeti önállóságra való törekvéseket és az imperialista versenyt. Ezeknek a konfliktusokat kiváltó törekvéseknek volt a következménye a háború; a háborús gondolkodás előkészítette és megalapozta a termelő viszonyok s a társadalmi egyensúlyhelyzet fokozatos megváltozását.

A világháború folyamán 60-70 millió ember teljesített katonai szolgálatot. A harcosok mellett kulturális fejlettségéhez mérten többé-kevésbé az egész nemzetet lebilincseltek a háborús események. Az eddigi háborúkban — beleértve a napóleoni, és a múlt század közepén dúlt harcokat — megközelítően sem szerepeltek olyan tömegek, mint a világháborúban. *Nagy Frigyes* a leuthen-i csatában 30.000 emberrel verte meg a 80.000 főnyi osztrák hadsereget, Rossbachnál 25.000-nyi hadsereg-gél 50.000 főnyi szövetséges és Colinnál 30.000 ember állt 50.000 főnyi hadsereggel szemben.

Napoleon Drezdánál 120.000 katonával verekedett 220.000 főnyi hadcsoport ellen, a történelmi jelentőségű lipcei *népek csatájában* Napoleon oldalán 160.000, a szövetségesek hadseregében 280.000 ember harcolt. A sokat emlegetett sedani ütközetben a *két* nagyhatalom hadseregében a harcosok *együtt nem* érték el az 500.000 létszámot.

A világtörténelem legnagyobb arányú háborúinak katonai létezésa eltörpül a világháború 60-70 milliós főnyi arányai mögött. A világháború hatalmas tömegszervezetének katonai fellépését követő korszakban a társadalomtudomány még fokozottabb mértékben foglalkozott a hadiszervezetnek a társadalom fejlődésére gyakorolt hatásával. A szakszerű katonai tudományok művelői az új helyzetben már szociális kérdéseknek is elsőrangú fontosságot tulajdonítottak. A társadalom különböző rétegeinek, elsősorban a nagy

katonai tömegeket szolgáltató dolgozó osztályoknak gazdasági, kulturális, erkölcsi és szociális problémáival való foglalkozást is *katonai kérdésnek* minősítették.

Szélesebb arányúvá vált ez a fölismerés a totális háború eszméjének következtében. A technikai eszközök fejlődése, repülőgép, tank, motor, rádió, blokád, tengeralattjáró, akna, a gép gyorsasága, a megsemmisítő fegyverek tökéletessége szinte *rákényszerítette* a katonai vezetésre a totalitás gondolatát. „Ha lesz háJború, a mai katonai fegyverek mellett a háború csak totális háború lehet.” Ennek tudatában az egész nép résztvesz vagy mint aktív szereplője — katoná, termelő, szellemi vagy fizikai munkás stb. — vagy (gyermek, nők egy része, aggok, rokkantok) mint passzív, szenvedő alanya a háborúnak. De mindenképpen tényezője lesz az egész nép a hadviselésnek. Tényezője, melynek magatartásától függ a háború, a nemzet, a nép sorsa, és a társadalom jövő alakulásának legközelebbi állomása.

A totális háború totálisan már Európára szakadt. Esztendőök óta nemcsak az összes államok, de valamennyi nép, az egész lakosság számolt a háborúval és berendezkedett a totális háborúra. Az egész társadalom, a világgazdaság, valamennyi társadalmi osztály, katonák, polgárok, aggok, gyermekek, asszonyok féltek a katasztrófától, de tudták, hogy a mértéktelen fegyverkezés és imperializmus nyomása alatt a robbanás elkerülhetetlen.

Országok, államok belső berendezkedése forr és izzik. Határok keletkeznek és eltűnnek. Népek lelki, nemzeti és társadalmi élete forradalmi átalakuláson megy keresztül. A gazdasági élet szabadságát szinte észrevétlenül felváltja a kötöttség, s minden alakulás, fejlődés, látszólag évszázadokra berendezett szervezés agyaglábakon áll. Bizonytalanság uralkodik, mert a béke csak látszólagos volt. A békeszerződéseik aláírásának pillanatától fogva fenyeget az új világháború. 20 év után már dühöng az új erőpróba. Szeptember elsején egyelőre két ország között tört ki a háború, három nap múlva már Európa három legnagyobb hatalma áll harcban egymással, további három hónap után Európa északi része áll lángokban és holnapután már az új világháború küszöbére kerülhetünk, amely magával ránthatja az egész civilizált világot.

A saocológia és hadtudományok újabb fejezetéhez érkeztünk. A szociológia kutatja a totális háborúnak a társadalomra, a társadalom jövő fejlődésére gyakorolt hatását. A hadtudomány a társadalmi osztályok életszínvonalának, termelő szerepének, erkölcsi magatartásának, kulturális fejlettségének a katonai szervezetre és a háborúra nehezedő kisugárzó erőit tanulmányozza. A kölcsönhatás alapján rendezkedik be a totális háború sztratégiája, s a társadalomtudomány keresi a társadalmi fejlődés új — a szocialista tudomány számára régi — útját.

A totális háború és a társadalom

A totális háború részleteinek ismertetése nem tartozik e cikk keretébe. De foglalkoznunk kell a totális háború feladataival és társadalmi Ihatásával. A haderő és hadvezérlés feladatai a totális háborúban sem változnak. Ők készítik elő és hajtják végre a kombattáns katonai műveleteket. A politikai vezetés acélozza meg a nép lelki és erkölcsi erőit; gondoskodik róla, hogy a háborús szenvedések és nélkülözések ne törjék meg a tömegek ellenállóképességét, s

minden eszközzel arra törekszik, hogy valamennyi társadalmi osztálynak érdeklődését, lelkesedését, odaadását a *lehetőségekhez* képest fokozza. Végül a nemzetgazdaságnak kell gondoskodnia a hadsereg, az egész nép lehető legjobb ellátásáról, mert a nélkülözés megtöri a tömegek és katonák ellenállását. A gazdasági élet területén dolgozik valamennyi társadalmi osztály a totális háború sikere érdekében.

A totális háborúnak ez a meghatározása és a szereposztás a totális háború elsősorban álló teoretikusaitól származik. De ők is elismerik, hogy a legkiválóbb munkamegosztás, szervezet, felszerelés, technika és vezetés céltalan marad, ha a *nép* lelkileg neim készül fel és nem vesz részt teljes szellemi, erkölcsi és lelki készséggel a totális háborúban. Mert számolni kell az *ellenség totális* támadásával is. Támadás a földön, a levegőben, a vízen, támadás minden megengedett — és gyakran meg nem engedett — öldöklő fegyverrel, ágyúval, gépfegyverrel, aknával, légbombával, villámgyorsan rohanó harcikocsikkal és tankokkal, propagandával és rádióval. A totális támadással szemben a totális védelmet csak a társadalom minden osztályának lelki és erkölcsi felvértezése biztosíthatja. Mindaz, amit szellemi, erkölcsi és szociális honvédelem címén propagálnak, a totális ellenállóképességet akarja megvalósítani. Hogy a lelki ellenállás acélos ereje mely szellemi, erkölcsi, szociális és gazdasági intézményektől és rendelkezésektől függ, ezt kutatja a hadtudományok szociológiai szakirodalmá,

A hadtudomány már ősidőktől fogva számolt a harcosok *lelki* ellenállóképességével. A nagy hadvezérek éppenúgy, mint a hadbölcsélet képviselői: Nagy Frigyes, Napóleon, Gneisenau, Clausewitz, Moltke, Engels, Schlieffen, Foch, Conrad műveikben több-kevesebb hangsúllyal állapítják meg, hogy a hadvezetés, szervezés és fegyveres felszerelés mellett a katonai, sőt a nép lelki beállítottsága dönti el a háborúik sorsát. Akkor még nem ismerték a totális háború fogalmát.

Az exkluzív konzervatív gondolkodású francia *Langlois* tábornok világháború *előtti* fejtegetései a háborús tapasztalatokkal rendelkező magasrangú katona felfogását tükrözik vissza:

„Ha a szervezet és kiképzés minden időben felmérhetetlenül fontos elemei is maradnak a harcnak, mégsem szabad elfelejteni, hogy a *morális erő* mindenkor a *legfőbb tényező marad*; morális erőt csak a *hítből*, csak egy *eszméből* meríthetünk.”

Még mélyebb gyökeret vert ez a felfogás katonai és állam vezetői körökben a totális háború előkészítésének korszakában. Katonai részről Ludendorff volt a totális irányzatnak a legtipikusabb képviselője. Azóta valamennyi nagyhatalom vezérkara, a fegyvertechnika kényszerűségének hatása alatt, magáévá tette a társadalmi jelenségeknek a hadászatra gyakorolt döntő jelentőségéről szóló elméletet. A gyakorlat kérdésében még nagy *eltérések* mutatkoznak. Az egyik irányzat a társadalmi és állami életnek már a békében a totalitás felé való vezetésével, a másik a szabadság, alkotmányosság és önkormányzat segítségével kívánja a célt elérni.

Guido Fischer müncheni egyetemi tanár, a hadigazdálkodás egyik legismertebb elméleti és gyakorlati képviselője, a totális háború elméletének leghevesebb propagálója, a haditudoinányok csoportosítása terén, már *nem* a technikai, hanem a belső emberi

értékeknek hadicélok érdekében való *célszerű* felhasználását tekinti a modern hadvezetés legbiztosabb sikerre vezető feladatának. A politikai, katonai, gazdasági és technikai hadvezetés mellett a háború *lelki* előkészítése és a lelki erő ébrentartása a háborús vezetés lég-főbb gondja. A modern vezérkar már nem csupán szitra tóig íai, taktikai, utánpótlási, szervezeti, kiképzései, fegyverkezési, technikai, gazdasági problémákival foglalkozik, hanem a *lelki hadvezetés* kérdéseit, a *hadietikát*, a *hadipszichológiát*, a *lelki kiképzést*, nem kevelelbb szakszjerűfcéigigel kezeli, mint a hadtudomány bármely más, problémáját.

A totális háború feloleli minden vonatkozásában a nép életformáit. Nem elég tehát, ha a hi\atásó» katona ima csak a szűkebb értelemben vett katonai problémákkal foglalkozik, ismernie kell a katonákra, az egész népre vonatkozó gazdasági, szociális, kulturális, lelki és erkölcsi problémák minden vonatkozását. Másrésről katasztrófához vezethet, ha a katonai tudományokat az eddigi módezer alapján osak a sziaikértök keskeny rétegbe sajátítja el, s az ellenállás és harc tömegeit csak a parancs, a gondolkodásnélkiilli drill kényszeríti a háború katonai feladatainak elvégzésére.

A totális háborút már nemcsak a jobb fegyverekkel felfegyverzett hadseregek, a képzettebb és szerencésebb sztratégák fogják megnyerni, hanem elsősorban a totális háborúra gazdaságilag, szociális értelemben és lelkileg alaposabban felkészült nép tömegek.

Eme szempontok figyelembevétele alapján a nagyhatalmak vezérkairai kiegészítették pszichológiai és népi osztályokkal. Ezeknek működési és érvényesülési jelentősége körül is ellentétesek a felfogások. Az egyik irányzat a célszerű propagandával kívánja a lelki ellenállást a maximumra felkorbácsolni, a másik kételkedik a propaganda mindenhatóságában. Inkább gazdasági, szociális, kulturális, népjóléti és jogintézményes alapon igyekszik a népi erkölcsi erőket tartalékolni. Nem helyez súlyt a ez almalángszerű lelkesedésre, inkább az állandó, minden eshetőségre kész szívós lelki ellenállásra rendezkedik be.

Guido Fischer „Wehrwirtschaft” (Hadigazdálkodás) című könyvében azt állítja, hogy „Az ember szellemi és lelki erőit még jóval a háború előtt, békeidőben kell propagandával acélossá tenni és egységesen iskolázni”.

„Egyike a legfontosabb előmunkálatoknak, hogy az egész népnek széles alapokon való megelégedését még a békeévekben biztosítsuk. *Ne* legyen az a *jóllakottak* megelégedettsége, hanem az egész népközösségnek aktív összekovácsolása”.

A másik irányzat képviselője, az egyik hadviselő ország államférfia szerint:

„Nemcsak katonai operációkkal, hanem nemzeti fejlődéssel és morális tényezőkkel is biztosítani lehet a győzelmet. *Szabadság, felebarati szeretet, emberi méltóság elismerése, igazság és jog* azok az eszközök, amelyekkel a lelkeket a győzelemre serkenthetjük. A hadseregnek a terepen, a tengereken, a levegőben elért győzelmei, megingathatatlan határozottságunk *semmit sem jelent*, ha megfelelő szociális, gazdasági és szellemi intézkedésekkel nem alapozzuk meg a *nép lelki és szellemi erőit*.”

Valószínű, hogy csak a most folyó háború és következményei

fogják eldönteni az államvezetés és vezérkarok számára, hogy a háború sikeres befejezése szempontjaiból melyik álláspont a helyesebb.

Totalitás — a kapitalista gazdasági és társadalmi koncentráció függvénye

Az oknyomozó materialista történelmi társadalomszemlélet szempontjából a totális háborút — tehát az állami és társadalmi, gazdasági és szociális, materiális és ideális erőknek kapitalista-imperialista célokra való konoentrációja — nem jelent ismeretlen, vagy új társadalmi jelenséget. A totalitás ugyanabból a forrásból ered, mint a társadalomnak többi gazdasági és szociális megnyilvánulása. A kapitalizmus, a magántulajdon megosztja a társadalmat. Nemzeti vonatkozásban osztályokat, nemzetközi voniatkozásban imperialista érdekelletéteket teremt. A tőke, teihát a gazdasági, s ezzel kapcsolatban a politikai hatalom, nemzeti és nemzetközi vonatkozásban koncentrálódik, s ezzel harcokat idéz fel. Társadalmi harcokat és háborúkat. A szervezett társadalom és a technikai fejlődés ezeket a harcokat koncentrálja, központosítja, óriási, végtelen méretűvé fejleszt, így keletkezett a totalitás, amely szót nem a materialista történelemszemlélet kutatói találtak ki, de a jelenség beikövetkezését megjósolták.

A társadalmi fejlődésnek ezt az állomását, a nagy gazdasági koncentrációt követő szociális átalakítást, amely csak nehéz vajúadások — háborúk — árán fog megszületni, a szocialista társadalomtudomány szintén nem foigadja meglepetéssel. Erejéhez mérten arra törekszik, hogy a vajúadás fájdalmait csökkentse, az időtartaonot meg rövidítse. De egyelőre — amíg a hatalmat más rétegek birtokolják, — nem tethet többet.

De figyelemmel kell kísérni az eseményeket és párhuzamot kell vonni a történéstek és a régmúlt, de nagyon aktuális tanítások között.

A tőke és üzemek ikoncentrációja a szemünk előtt játszódik le és olyan méreteket ölt, hogy a magán- és részvénytársasági tőké már képtelen az igazgatás ügyeinek elvégzésére. Közbelépett az állam. Egyelőre a magántulajdon szentségének az alapján áll ugyan, de az:irányított: gazdálkodással szinte a kisajátítás határáig és azon túl már beavatkozik a tőke jogkörébe is.

Az államtól igazgatott ipari-, kereskedelmi- és bankkapitalizmus *fegyveres erővel* kísérli meg a versenytársak kikapcsolását. A nagy vállalkozás céljára mozgósítja a világot. Totális mozgósítás, mint a totális háború előhírnöke. A totális háborúé, melyet a gondolkodó katonák és társadalomtudósok — gazdasági és szociális fejlődés törvényszerűségének kapcsán —, ha más szavaikkal is, de előre meg-rajzoltak.

Clausewitz 1827-ben írt hadbölcséleti könyvében felveti már „*az egész nép*” felfegyverzésének problémáját. Ez a rendszer alkalmas csak a védelem hathatós megszervezésére. A konzervatív katonák érveivel szemben ellentmondást nem tűrő meggyőző erővel bizonyítja, hogy az összes ellenérvek tarthatatlanok. A gyakorlatban a nép felfegyverzése — a hazavédelem szempontjaiból — a győzelem legbiztosabb záloga, (Clausewitz: Von Krieg. 6. könyv 26. fejezet). És ugyancsak ez a kiváló katona szögezi le, hogy: *a morális tényezők* a háború és hadművészet *legfontosabb alkotóelemei* közé tartoznak:

(137. old.). *Aki csak a fizikai erőre támaszkodik, az előbb-utóbb elveszíti a háborút.*

Találó Clausewitz-nak az a megállapítása, hogy a technikai kiképzés valamennyi hadseregben nagyjából egyforma. A nép szelleme különböző. Technikailag aránylag egyenrangú ellenfelek között *a népszellem fogja eldönteni a háború sorsát.*

A katonai sztratégia szocialista nagymestere, Engels Frigyes minden munkájában hasonló álláspontot képvisel. Feledhetetlen Jaurés-nek, aki az Új hadsereg-ről írt könyvében a legzseniálisabb hadseregszeirvezőnek bizonyult, látnoki erővel foglalt állást a clausewitzi népfelfegyverkezés modern és francia szellemű megvalósítása mellett. A levée en masse — az általános népfelkelés — lánglelkű apostola mártírhalálával pecsételte meg a modern védelmi háborúról vallott jóslatos felfogását.

Nem naiv pacifizmiis, sem a hurrá hazafiságtól a szocialistáknaik tulajdonított más mellékgondolat vezet bennünket, ha a Jaurés-i álláspontot képviseljük:

„Nem félünk önzés, *szolgai* gyávaság vagy lanyha polgári gondolkodás készlet bennünket arra, hogy a háború ellen állást foglaljunk; éppen olyan határozottsággal hajlandók vagyunk mindent megtenni annaké, hogy egy valóban népszerű és célnak megfelelő hadseregszervezés kiépítését biztosítsuk, mint amilyen eréllyel a támadó ellen indulnánk.”

Hiszen Jaurés volt az, aki bátran hangoztatta, hogy az ő pártja neon vonakodnék sohasem a néptől minden lehető áldozatot követelni, hogy a *nemzeti egzisztenciát és szabadságot* megvédelmezhesse. „Az a párt, amely ezt nem cselekszi meg, a saját bűneiben fulladna meg.”

És Jaurés a totális háború bekövetkezését is megjósolta: „Az egész nép fog hadba indulni. Ebben a népfelkelésben a morális erők fogják végeredményében eldönteni a háborút. „A harctéri győzelem csak félgyőzelem. Ezt már a világháborúban is megtanultuk. Csak a clausewitzi tanulságot nem. vonták le ebből a tényből.”

„Jaj az elméletnek, amely a szellemmel szembehelyezkedik.” (492. old.). Azzal a szellemmel, amely azt hirdeti, hogy a totális háborúban a társadalom belső *erőinél fontosabb, lényegesebb, döntőbb kellék elképzelhetetlen.* Az az állam, az a közösség, amely ezeket a társadalmi erőket a társadalom- és modern hadtudomány szellemében, a *társadalmi haladás érdekében a legtartósabban* tudja mozgósítani, végeredményben *az nyeri meg a háborút.*